تصوير ابو عبدالرحمن الكردي

حکومەتی هەرێمی کوردستان ـ عیراق
وەزارەتی پەروەردە
بەڕێوەبەرایەتی گشتی پرۆگرام و چاپەمەنییەکان

خوێندنەوەی کو
بۆ
پۆلی چوارەمی بنەڕەتی

حکومەتی هەرێمی کوردستان _ عیراق

وەزارەتی پەروەردە

بەڕێوەبەری گشتی پرۆگرام و چاپەمەنییەکان

خوێندنەوەی کوردی

بــۆ

پۆلی چوارەمی بنەڕەتی

دانانی

لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە

چاپی یەکەم ٢٧٠٨کوردی ٢٠٠٨زایینی

چاپخانەی الاتحاد - لوبنان

سەرپەرشتی زانستی چاپ
سادق ئەحمەد عوسمان

سەرپەرشتی هونەری چاپ
سەباح سەعید عەبدوڵا

دیزاین و نیگار
عـــادل زرار

پێشەکی

مامۆستای بەڕێز ئەم پەڕتووکەی کە لەبەر دەستتدایە لە ئەنجامی هەوڵ و کۆششێکی زۆر بەم شێوەیە دانراوە و، ڕێکخراوەو، خراوەتە بەر دەستتان.

ئەم پەڕتووکە جیاوازە لە پەڕتووکە کوردییەکانی پێشتر لەم پەڕتووکە بابەتی ڕێزمانی بە شێوازێکی ئاسان خراوەتە ناو پەڕتووکی خوێندنەوە، جا بۆ بەشە وانەکانی زمانی کوردی لە خوێندنەوەو داڕشتن و لەبەرکردنی ڕێنووس و خۆشنووسیدا، هەر بەشەیان لە خزمەت بەشەکانی دیکەدایە وە بەهەموویان زمانە شیرینەکەیان پێک دێنن. بۆیە پێویستە لە دابەشکردنی بەش وانەکانی زمانی کوردی بەسەر ڕۆژەکانی هەفتەدا هەر لەسەرەتای ساڵەوە گرنگی پێ بدرێت و قوتابییان و خوێندکارانی لێ ئاگادار بکرێتەوە.. هیچ بەشێکیان نەکرێتە قوربانی بەشەکەی دی.

ئامانج لەم پەڕتووکانە ئەوەیە کە خوێندکاران بتوانن بە زمانێکی کوردی ڕەوان بدوێن و بنووسن و بخوێننەوەو گەشەی پێ بدەن، ئەم ئامانجانە بە هاوکاری هەموو لایەکمان بێتە دی، ئەم پەڕتووکە پێویستیەکی زۆری بە تێبینی و بۆچوون و باری سەرنجی ئێوەی بەڕێزە بۆیە داواکارین دڵسۆزانە هەڵی سەنگێنن و رای خۆتانی لەسەر دەربڕن. ئەگەر هەر تێبینی و کەم و کوڕییەک یان هەر شتێکی لەم بارەوە هەبوو بە ڕێگای پەروەردەکان ئاگادارمان بکەنەوە. بۆ ئەوەی گوڵزاری پەڕتووکەکە لە چاپەکانی داهاتوو پوختەترو گەشاوەتر بێت.

هەر سەرکەوتوو بن..

لیژنەی دانانی پەڕتووک

ساڵی نوێی خوێندن

لەم ڕۆژانە دلێر دڵی بەوە خۆشە، کە پشووی هاوین بەسەر دەچێت و ئەمیش بە دیداری قوتابخانەو قوتابییان و مامۆستاکانی شاد دەبێتەوە.
دلێر بەوە شادمانە، کە ئەمساڵ پەڕتووک و خامە و تێنووس و گەلێک پێداویستی دیکەی قوتابخانە بە خۆڕایی وەردەگرێت.
لەبەر ئەوە هەر لەسەرەتای کردنەوەی قوتابخانەوە، بەڵێنی داوە زۆر بەڕێکوپێکی دەست بکات بەخوێندن و هەموو ڕۆژێک کۆشش بکات و ئەرکەکانی ئەنجام بدات و ئیشی ئەمڕۆ نەخاتە سبەینێ، چونکە دەزانێت، هەر بەهۆی خوێندنەوە دەتوانێت دەست لە ملی هیواو ئاواتەکانی بکات.

دلێر پەیوەندی لەگەڵ هاوڕێ و مامۆستاکانی زۆرباشەو هەموویانی خۆشدەوێت و ڕێزیان لێدەگرێت.
ئاواتی دلێر ئەوەیە، کەهەموو قوتابییان کەلوپەلی قوتابخانەکەیان وەک کەلوپەلی خۆیان بپارێزن و بە تەنگیانەوە بێن، پارێزگاری لە پاکژی قوتابخانەو باغچەکەیان بکەن و لەلێژنەی پاکژی قوتابخانە بەشداری بکەن. گوێڕایەڵی ئامۆژگاری و ڕێنماییەکانی مامۆستا دڵسۆزەکانیان بن، چونکە مایەی بەختەوەریانە لە ژیان.

واتای وشەکان:

وشە		واتا
بە خۆڕایی	:	بێ بەرامبەر، بێ پارە
دیدار	:	چاوپێکەوتن
بە تەنگییەوەبین	:	بییان پارێزین، خەمی بخۆین
پاکژی	:	پاکوخاوێنی.

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. کەی پشووی هاوین دەست پێدەکات؟ وە کەی دوایی دێت؟
٢. لە پشووی هاویندا بەچییەوە خۆت خەریک دەکەیت؟
٣. بۆچی دلێر حەزی دەکرد زوو دەرگای قوتابخانە بکرێتەوە؟
٤. بەرامبەر بەئامۆژگاری و ڕێنمایی مامۆستاکانت، دەبێت چ هەڵوێستێک بنوێنێت؟
٥. چۆن قوتابخانەکەت بە پاکژی ڕادەگریت؟

ڕاهێنان (٢)

لەم پیتە پەرشانەی خوارەوە وشە دروست بکە:

١. ک، س، ر، و، ت، ا، د، ن.

٢. پ، ش، ە، گ، م، ێ، ر.

٣. س، ب، خ، ۆ، ی، ر، ە.

٤. ئـ، ی، د، ا، ز.

چالاکی

مامۆستا: خوێندکارانی پۆلەکە بکات بەچەند دەستەییێک بۆ ئەوەی لەسەر چۆنیەتی بەسەربردنی پشووی هاوین گفتوگۆ بکەن. پاشان خوێندکارێک لەهەر دەستەییێک لەبەردەم خوێندکاران ئەنجامی گفتوگۆکە بگێڕێتەوە.

قوتابی ژیر

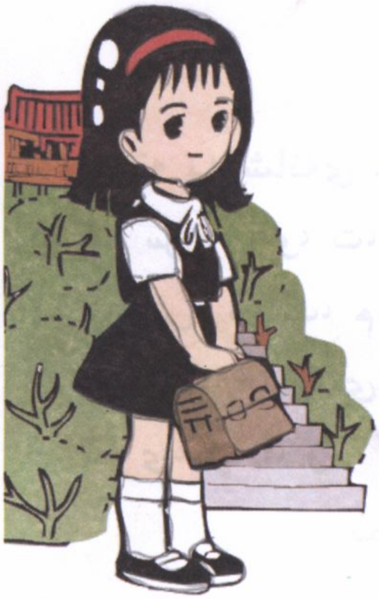

ئێمە قوتابی ژیرین
شاگردی ڕێی ڕووناکین
خامەو کتێب و دەفتەر
پێی فێر دەبین زانستی
مامۆستایە ڕابەرمان
ئیتر دەبێ بخوێنین
خاوەنی هۆش و بیرین
وێنەی بەرزی و، دڵپاکین
هەرسێی دەخەینە سەرسەر
ڕەوشت وجوانی و ڕاستی
فەرمانی لەسەر سەرمان
نەزانین لەبن بێنین

«محەمەد داریاس»

واتای وشەکان

وشە	واتا
ژیر	ئاقڵ
خامە	پێنووس
ڕابەر	پێشەنگ

ئارام

ئارام نەمامێکی ناشت، نەمام گەڵای کرد، گەورە بوو، بوو بە درەخت، باڵندەکان بەسەر لق و پەلەکانیەوە دەنیشتنەوە، هێلانەیان لەسەر دەکرد، لەبەری دارەکەیان دەخوارد، گیانیان دەحەسایەوەو ماندوویەتیان دەردەچوو دەزانیت چیان دەگوت؟

دەیانگوت: تەمەن درێژبێت ئەو کەسەی ئەم درەختەی لێرە ناشت.

شوانێک لە رۆژێکی گەرمی هاوین رانەمەڕەکەی بەرەو لای ئەو درەختە برد، لەوێ مۆڵیدان.

مەڕەکانی لە گەڵای وەریوی ئەو درەختە تێربوون و کەوتنە کاوێژکردن شوانە لە لایانەوە لەژێر سێبەری ئەو درەختە لێی راکشا، دەزانیت شوانەکە چی گوت؟

گوتی: هەزار ئافەرین لەو کەسەی ئەم درەختەی لێرە ناشت و بەختەوەر بێت لە ژیان.

ڕێبوارێکی ماندوو، که لەدوورەوە هاتبوو، لای دایە ژێر درەختەکەو دانیشت، کۆڵە پشتەکەی کردەوە، نانی خۆی خواردو پاشان سەری هەڵبڕی و لە گەڵاو لق و پۆپی درەختەکەی ڕوانی.

دەزانن ڕێبوارەکە چی گوت؟

ڕێبوارەکە گوتی: هەزار سوپاس بۆ ئەو کەسی کە ئەم درەختەی لێرەدا ناشت و خودا لە دایک و باوکی خۆشبێت.

هاوڕێیانی خۆشەویست، باڵندە، ئاژەڵ، مرۆڤ، هەریەکەیان سوپاسی خۆیان بۆ ئەو کەسە نارد، کە درەختەکەی ناشت، بە ناشتنی درەختەکە خزمەتێکی گەورەی بە هەموویان گەیاند.

پێشینان ڕاستیان گوتووە: (چاندیان خواردمان، دەیچێنین دەیخۆین)

واتای وشەکان

وشە	واتا
ماندوو	: شەکەت
حەسانەوە	: پشوودان
ران	: مێگەل
کاوێژکردن	: جوینەوەی خۆراک لەلایەن مەڕو ماڵاتەوە.
کۆڵە پشت	: ئەو کۆڵەیە، لە پشت دەبەسترێت
هەڵیڕوانی	: سەیری کرد، تەماشاکرد
مۆڵیدان	: کۆیکردنەوە
ناشت	: چاند

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. منداڵەکە چی ڕواند؟

٢. بۆچی ئێمە دەبێت، دارو درەخت بپارێزین؟

٣. منداڵەکە بە ناشتنی نەمامەکە، خزمەتی بە کێ گەیاند؟

٤. ئەوانەی لەژێر درەختەکەدا حەوانەوە، چییان دەگوت؟

ڕاهێنان (٢)

هەر یەک لەم وشانەی خوارەوە لە چەند پیت پێکهاتوون:

١. کەرکوک ....

٢. خانەقین ....

٣. مەندەلی ....

٤. شەنگار ....

٥. مەخمور ....

چالاکی

قوتابی زیرەک:

پەیڤەکانی (مانگ، چێڵ، ئازاد، سێو) هەموویان ناون و هەریەکەیان بۆ ناونانی شتێک یان کەسێک یان ئاژەڵێک بەکاردێن، دە تۆش هەندێ ناو بنووسە کە بۆ ناونانی هەریەکە لەمانەی خوارەوە بەکاردێن:

١. کەس ....

٢. ئاژەڵ ....

٣. شت ....

٤. شوێن ....

دلڤین و ژینگە

دلڤین خوێندکارێکی زیرەکە، لە پۆلی چوارەمی بنەڕەتی دەخوێنێت، رۆژێکیان لەگەڵ دایک و باوکی لەناو باخچە دانیشتبوون گفتوگۆیان دەکرد.

دلڤین بە باوکی گوت: باوکە، ئەمڕۆ مامۆستا پرسیارێکی لە ئێمە کرد گوتی: بۆچی ئاووهەوای گوند لە هی شار خاوێنترە؟ بەڵام کەس لە ئێمە نەیزانی وەڵامی راست بداتەوە، لەبەر ئەوە مامۆستا بە ئێمەی گوت بۆ خۆتان پرسیار بکەن.

باوک : کچەکەم، گوند هەموو دارو درەخت و سەوزاییە، ئەو سەوزایەش گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن دەمژێت و ئۆکسجینی دەداتەوەو، هەوا خاوێن دەکات، بەڵام لە شارەکان دانیشتوان زۆرترن و کارگەو ئۆتۆمبێلی لێ هەیە کە ژینگە پیس دەکەن.

دلڤین: باوکە، چۆن دەتوانین ژینگەی شارەکان پاک رابگرین؟

باوک: کچە شیرینەکەم دەبێت کارگەکان ببەینە دەرەوەی شارەکان و، لەناو شارەکان باخچە دابنێین و دارو درەختیان لێ بچێنین.
دلڤین: باشە بابە، چ نەخۆشییەک لە هەوای پیس پەیدا دەبێت؟
باوک : کچەکەم، زۆر نەخۆشی لە هەوای پیس پەیدا دەبن، وەک تەنگە نەفەسی کە سینگی مرۆڤ زامدار دەکات.
دلڤین: سوپاس بابە بۆ ئەو زانیارییانە، بەیانی وەڵامی مامۆستا دەدەمەوە.

واتای وشەکان

وشە	واتا
ژینگە	: دەوروبەر
سەوز	: کەسک
کارگە	: کارخانە
تەنگە نەفەس	: بەرەنگ

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:
١. مامۆستا چ پرسیارێکی لە قوتابییان کرد؟
٢. جیاوازی نێوان شارو گوند چییە؟
٣. سەوزایی دارو درەخت چ سوودی بۆ ژینگە هەیە؟
٤. چۆن دەتوانین ژینگەی شارەکان خاوێن رابگرین؟

راهێنان (٢)

کچ: کچان

تۆش ئەم ناوانەی خوارەوە وەک سەرەوە لێ بکە:

ژن:

کوڕ:

بەرخ:

گوڵ:

بزن:

چالاکـــــی

خوێندکاری خۆشەویست:

پاراستنی ژینگەی خوێندنگە دەکەوێتە ئەستۆی تۆو هاوڕێکانت چۆن دەتوانی ئەم ژینگەیە پاکوخاوێن رابگرن.

رەوشتی ڕێگەوبان

ئارام گوتی: کاتێک گوێم لە رادیۆ گرت، سیروان و کارۆخ لەبەرنامەی منداڵاندا وتوێژیان لەگەڵ یەکدی دەکرد، لەسەر رەوشتی ڕێگاوبان.

سیروان دەستی بە ئاخافتن کردو گوتی:

کۆمەڵگەو ڕێگەوبان، خووڕەوشت و یاسای تایبەتی بە خۆی هەیە، ئەگەر جەماوەر پێڕەویان بکات، لە مەترسییەکانی ڕێگەوبان دوور دەکەونەوەو دەحەوێنەوە، بۆیە پێویستە هەموو ئادەمیزادێک یاساو رەوشتەکانی ڕێگەوبان بزانێت و رێزیان لێبگرێت و جێبەجێیان بکات.

کارۆخ هەڵیدایێ و گوتی: ئەو خوو رەوشت و یاسایانە چین؟

سیروان گوتی: ئەو خوو رەوشت و یاسایانە ئەوەیە کە مرۆڤ لەکاتی رۆیشتن، نە پەلە بکات و نە زۆر بەهێواشی بڕوات.

لەسەر شۆستەوە رێ بکات و نابێت لەم رۆیشتنەی خۆی بە خوێندنەوەی گۆڤارو رۆژنامەوە خەریک بکات، نابێت لە چەقی ڕێگا لەگەڵ هاوڕێکانی رابوەستێت و گفتوگۆ بکات و ڕێگە لە هاتووچۆکەران بگرێت.

هەروەها ئەگەر کەسێک ویستی سواری پاس و ئۆتۆمبێل بێت، پێویستە لە پێشدا چاوەڕێی ئەو کەسانە بکات کە دەیانەوێت داببەزن، پاشان کە نۆرەی هات سواری پاسەکە بێت و نۆرە بڕی لەکەس نەکات. دیسان کارۆخ لە سیروانی پرسی: ئایا خوو رەوشتی دیکەی رێگەوبان هەیە؟

سیروان وەڵامی دایەوەو گوتی:

بەڵێ گەلێک رەوشت و یاسای دیکەی رێگەوبان هەن، وا بۆت باس دەکەم، لەوانە ئەگەر کەسێک ویستی جێگەیەکی تایبەتی نیشان بدەیت، پێویستە رێزی بگیرێت و زۆر بە ڕوونی و بە چاکی شوێنەکەی بۆ دەستنیشان بکەیت هەروەها لە چوونە ژوورەوەی شوێنە گشتی و جەنجاڵەکان، وا چاکە بچیتە سەرەوەو پەلەو نۆرە بڕی لە کەس نەکەیت، چونکە ئەمە نیشانەی پەرەروەدەی باش و رەوشت بەرزی و خۆشەویستی یاسا دەردەخات.

ئەوەش بزانە، کە پێغەمبەر موحەمەد (د.خ) دەربارەی رەوشتی رێگەوبان ئامۆژگاریمان دەکات و دەفەرموێت:

(چاولێپۆشین و ئازارنەدان و سڵاوکردن و وەڵامدانەوەی سڵاو،خۆ دوورخستنەوە لە خراپەو نزیک کەوتنەوە لە چاکە) پێڕەوبکەن.

واتای وشەکان

<u>وشە</u> <u>واتا</u>

شۆستە : سەکۆی قەراغی شەقامە

جەماوەر : خەڵک

پێڕەو : لەسەر رۆیشتن، پەیڕەو

وتووێژ : گفتوگۆ

راهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. چۆن رێنمایی کەسێکی نەشارەزا دەکەیت، کە دەیەوێت سواری پاس بێت؟

٢. لە شەقام چۆن دەپەڕیتەوە؟

راهێنان (٢)

راست و هەڵەی ئەم رستانە دیار بکە:

١. یاریکردن لەسەر چەقی رێگا کارێکی دروستە.

٢. خوێندنەوەی گۆڤار و رۆژنامە بە دەم رێوە بەسوودە.

٣. رێگەوبان رەوشت و یاسای تایبەتی خۆی هەیە.

٤. لەکاتی پێویستیدا داوای هاریکاری لە پۆلیسی هاتووچۆ دەکەین.

٥. گوێ بەنۆرە نادەین و نۆرە بڕی لە کەسانی دیکە دەکەین لە شوێنە گشتییەکان.

کوردستان

پیرەمێردێ
چووە قوتابـخانەی گوندێ
لە حەوشەکەدا راوەستا
دەورەیان لێدا مامۆستا
ها خاڵەگیان..
چیت گەرەکە ها خاڵەگیان...؟
پیرەمێردی بەستەزمان
کەلاوازبوو بوو وەک گۆچان
وتی: توخوا مامۆستا گیان
فێرم ناکەی چۆن بنوسم کوردستان

(لەتیف هەڵمەت)

لەتیف کوری مەحمود کوری شێخ محەمەدی کەسنەزانیە، لە ساڵی ١٩٤٧ ی زاینی لە شارۆچکەی کفری هاتۆتە دونیاوە، زیاتر لە ١٣ بەرهەمی بۆ منداڵان بڵاو کردۆتەوە.

راهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانەی خوارەوە بدەوە:

١. ئایا پیرەمێردەکە خوێندەوار بوو؟

٢. کێ بوون ئەوانەی دەوری پیرەمێردەکەیان دابوو؟

٣. پیرەمێردەکە لە قوتابخانەکە داوای چی کرد؟

راهێنان (٢)

ئەم بۆشاییانەی خوارەوە بە وشەی گونجاو پڕ بکەوە:

١. پیرەمێردێک چووە .... ی گوندێ.

٢. ها خاڵەگیان ....

٣. وەکو گۆچان ....

٤. فێرم ناکەیت چۆن .... کوردستان.

ناوی هەموومان کوردییە

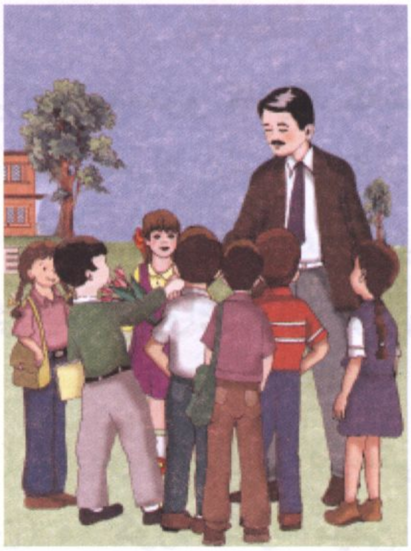

لە پشووی هاوین کۆمەڵێک کوڕو کچی زیرەک لە گەڕەکی ئێمە بڕیاریان دا کە پێکەوە بچنە خولی فێربوونی کۆمپیوتەر، یەکەم جار چوونە بنکەی فێرکردن و ناوی خۆیان نووسی.

لە یەکەم ڕۆژی خولەکە مامۆستا کامەران هاتە ژوورەوە بەخێرهاتنێکی گەرمی فێرخوازانی کردو خۆی پێناساندن، گوتی: ناوی من کامەرانە هیوای کامەرانی وسەرکەوتنتان بۆ دەخوازم.

لە دواییدا داوای لە فێرخوازان کرد کە ئەوانیش خۆیان بناسێنن و، ئەگەر بتوانن ناوی خۆیان لە رستەیەکدا بەکاربهێنن کە پەیوەندی بە ناوەکانیانەوە هەبێت.

- ناوی من (ئازاد)ە، باوکی من لە رێگای ئازادی کوردستان شەهیدبوو.
- ناوی من (کوردستان)ە، کوردستان وڵاتی ئێمەیەو وەک بیلبیلەی چاومان دەیپارێزین.
- ناوی من (سەفین)ە، سەفین چیایێکی بڵندەو دەکەوێتە ناوچەی شەقڵاوە لە پارێزگەی هەولێر.

- ناوی من (گەشبین)ە، هەموو کاتێک گەشبینم چونکە کورد دڵسۆزی دۆزی خۆیانن.
- ناوی من (زانا)یە، کورد پێویستی بە مرۆڤی زاناو وشیارە.
- ناوی من (هێڤی)یە، هیوای ئازادبوونی سەرتاسەری کوردستان دەخوازم.
- ناوی من (هەڤاڵ) ە، من هەڤاڵ و دۆستی هەموو گەلانم.
- ناوی من (هەرمان) ە، کورد هەردەمێنێ هەرچەندە دوژمن و نەیاری زۆربن.

مامۆستا کامەران سوپاسیکردن، بۆ ئەوە کە ناوەکانیان کوردییە. چونکە ناو ناسنامەی نەتەوەیەو شانازی پێوە دەکرێت.

واتای وشەکان

وشە		واتا
گەڕەک	:	تاخ، ڕەندەک
فێرخواز	:	خوێندکار، قوتابی
بیلبیلەی چاو	:	گلێنەی چاو
بڵند	:	بەرز
گەشبین	:	ڕووناکبین
نەیار	:	ناحەز

راهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. کوڕو کچانی زیرەکی گەڕەک بریاریان دا بچن بۆ کوێ لە هاوین؟

٢. مامۆستا کامەران چۆن خۆی بە فێرخوازان ناساند؟

٣. شەش ناوی کوردی بۆ کوڕان و شەش بۆ کچان بڵێ؟

راهێنان (٢)

راست و هەڵە لەم رستانەدا دەستنیشان بکە:

١. کۆمپیوتەر ئامێرێکی بە سوودە بۆ قوتابییان.

٢. نابێت ئێمە بەشداری لە خولی کۆمپیوتەر بکەین.

٣. ناوی کوردی ناسنامەی نەتەوەیی ئێمەیە.

٤. ناوی بیانی لە ناوی کوردی خۆشترن.

٥. ئەمڕۆ زۆربەی قوتابخانەکانی کوردستان کۆمپیوتەریان هەیە.

چالاکی (١)

خوێندکاری خۆشەویست:

ئەم ناوانە چ واتایەک دەبەخشن؟

(شێرزاد، ئازاد، رێبین، نەورۆز، نازدار، شیرین)

چالاکی (٢)

ئەمانەی خوارەوە فێربە:

منیش	:	ئەز ژی
تۆش	:	تو ژی
ئەویش	:	ئەو ژی
ئێمەش	:	ئەم ژی
ئێوەش	:	هون ژی
ئەوانیش	:	ئەو ژی

(پەڵە هەورێک سەربوردەی خۆی دەگێڕێتەوە)

نازەنین لە ڕۆژێکی وەرزی زستان هەورێکی ڕەشی دی، خەریک بوو بەری ئاسمانی دەگرت. زۆر پەست بوو، ڕووی کردە دایکی و پێی گوت:

من دڵم بەم هەورە خۆش نییە. دایکی زەردەخەنە گرتی و کچەکەی ماچکردو پێی گوت: بۆچی کچم؟

خەڵک بە هاتنی هەورو باران دڵخۆشدەبن، لەبەر ئەوە پێویستە تۆیش لەو خۆشییە بەشداری بکەیت.

نازەنین گوتی: چۆن خەڵک بە باران دڵخۆش دەبن؟

لە کاتێک باران تەڕیان دەکات ڕێی هاتوچۆو یارییان لێدەگرێت.

دایکی گوتی کچم ئەگەر تۆ پرسیار لە پەڵە هەورێک بکەیت، تا سەربوردەی خۆیت بۆ بگێڕێتەوە، کە چۆن دەگاتە کوردستانی ئازیزمان و بارانمان بۆ دەبارێنێت، زۆر دڵت پێی خۆشدەبێت.

نازەنین: دایکە زۆر ئارەزوو دەکەم گوێ لە باسی پەڵە هەورێک بگرم.
دایکی گوتی: کەوابوو سەرێک هەڵبڕەو سەیری ئاسمان بکەو بپرسە لە پەڵە هەورێک، با سەربوردەی خۆیت بۆ بگێڕێتەوە.
نازەنین سەری هەڵبڕی و لە پەڵە هەورەکەی پرسی، تۆ چیت و چۆن دروست بوویت؟
لە وەڵام پەڵە هەورەکە گوتی: ئەی نازەنین، وەکو دەزانیت ئاوی سەر زەوی هۆی ژینی هەمووانە، بوونی من لە ئاوی زەریاو دەریاو گۆمەکانەوەیە.
کاتێک رۆژ هەڵدێت و گەرمایی بەسەر ئاوی دەریاکاندا بڵاودەکاتەوە، لەسەر رووی ئەو ئاوانەوە سووک دەبم و دەبم بە هەڵم، وردە وردە بەرز دەبمەوەو پاشان هەوایەکی جوڵاو بەرەو ئاسمان دەمبات، تا لەبەرزایی ئاسماندا تووشی چینە ساردەکانی هەوا دەبم و لەتاو سەرما چڕ دەبمەوەو رەنگم سپی دەبێت و دەبم بە هەور.
نازەنین: ئەی چۆن لەو دەریا دوورانەوە گەیشتیتە وڵاتەکەمان؟
هەور: با بە ئارەزووی خۆی بەم لاو بە ئەو لادا دەمگێڕێت، تا دەگەمە لای ئێوە، لێرەش تووشی هەوایەکی ساردتر دەبم و دەگۆڕێم و زیاتر چڕ دەبمەوەو دەبم بە باران و بەشێوەی ئاوێکی سازگار دەبارێم بەسەرتانداو دەگەڕێمەوە سەر زەوی و جۆگەو کێڵگەو دەشتو کێوە تینووەکان تێر ئاودەکەم.
دارو درەخت و گژوگیاتان بۆ ئاودەدەم، تا ئێوەش بەروو بوومەکەی بخۆن، پاوانەکانتان بۆ سەوز دەکەمەوە، تا مەڕو ماڵات و رەشە وڵاخەکانتان تێری لێبخۆن، پاشان لە چەم و دۆڵ و شیو و رووبارەکاندا کۆ دەبمەوەو ئاوتان بۆ خواردنەوەو جێبەجێکردنی پێداویستییەکانتان پێدەبەخشم.

دووباره لە دوایدا دەگەڕێمەوە بۆ دەریاو زەریاکان، بۆ ئەوەی خولی ئاو سروشتدا نوێ بکەمەوە.

خاتوو نازەنین، ئەمە چیرۆکی ژیانـمە، بەهۆی زۆری پیت و فەڕمەوە خەڵکی بەهاتنم دڵخۆش و شادمان دەبن، وە بەدواکەوتنم دڵگیرو دڵتەنگ دەبن، نازەنین لە پەشتبوونەکەی زۆر پەشیمان بووەوەو بڕیاری دا هەرکە هەورێکی بینی، بەرەو کوردستان دێت، ئەویش لەگەڵ خەڵکی دڵخۆشبێت.

واتای وشەکان

وشە		واتا
سەربوردە	:	بەسەرهات
زەردەخەنە	:	خەندە، بزە، پێکەنین
ئارەزوو	:	حەز
چڕ	:	خەست
سازگار	:	ڕەوان، خاوێن، خۆش
پاوان	:	لەوەڕگە

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. بۆچی نازەنین بە بینینی هەور پەستدەبوو؟

٢. هۆی چییە خەڵکی بە باران بارین دڵخۆش دەبن؟

٣. هەور چۆن دروست دەبێت؟

٤. جگە لە باران چی دیکە لە هەور دەبارێت؟

ڕاهێنان (٢)

ئەم وشانەی خوارەوە بخەرە ڕستەی تەواوەوە:

(لافاو، چلورە، تەرزە، زوقم، بەفر)

وەرزش

وەرزش گزنگێکی گەشـــــــــه
شەنگی دەست و قاچ و لەشـه
نەخۆشی و بێ هێزی و سستی
تیپی وەرزش لێی بێ بەشــــە
گەنجان قوتابییانی زرنـــــگ
وەرزش وانەیەکە گرنــــــگ
بەرگی بێـــــــــزاری دادڕن
هەڵمەت بەرن وەکـــو پڵنگ
یاری و راهێنانی جـــــوان
لەکاتی ئێوارەو بەیــــــــان
بیکەن بەخوو تاکو مــــاون
هەل نەدۆڕێنن لە ژیـــــــان

(مەدحەت بێخەو)

واتای وشەکان

وشە		واتا
گزنگ	:	تیشکی رۆژ کە بەیانییان لە شوێنی بەرز دەدات.
شەنگ	:	شۆخ، جوان
سستی	:	خاوو خلیچکی، خاڤی
زرنگ	:	زیرەک و وریا
هەڵمەت	:	پەلامار، هێرش

وردبين

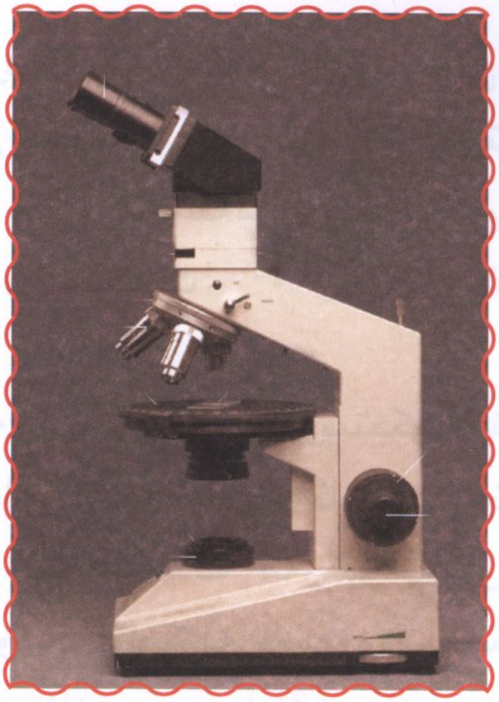

لە سەرەتای پێشکەوتنی زانستی ژیان ئەو بۆچوونانەی دەربارەی زیندەوەران هەبوو، بۆ چوونێکی سادەو ناتەواو بوو.

چونکە زیندەوەران جاران هەر لەبەرچاو تەماشا دەکران و دەبینران و لێیان دەکۆڵرایەوە.

لە سەدەی یازدە، یەکەم هاوێنە (عدسە)ی گەورەکەر دروستکرا.

لە دوا ساڵەکانی سەدەی سێزدە، لە ئیتاڵیا بۆ یەکەمجار چاویلکەی پزیشکی دروستکرا.

دەڵێن دوو کوڕی پیاوێکی هاوێنە دروستکەر، بە دەم گەمەو یاریکردنەوە بە هاوێنەکانی باوکیان، بە ڕێکەوت دوو هاوێنەیان خستۆتە سەر یەک، کە تەماشایان کرد، شتە وردەکان زۆر گەورە دەبن.

ئەم ڕێکەوتە بووبە سەرەتایەکی زۆر گرنگ و بە سوود بۆ دروستکردنی یەکەم (وردبین)ی سادەو ساکار، کە دوو هاوێنەیان لەمسەرو ئەوسەری بۆرییەک چەسپدەکرد،

بە ئاسانی شتە وردەکانیان بە گەورەیی دەبینی.
پاش ئەم رووداوە (لیڤنهۆک) ی زانای هۆڵەندی توانی بە تاقیکردنەوەکانی خۆی (٢٤٧) جۆرو سیستەمی وردبینی دابهێنێت و خشتەی بۆ دابنێت و نەخشەی بۆ بکێشێت.

ئەو هاوێنە وردبینەی ئەم زانایە دروستیکرد، دەیتوانی هەموو ئەو زیندەوەرە زۆر وردانە لەنێو دڵۆپە ئاوێکی زۆنگاودا دەربخات، کە پێیان دەگوترێت (میکرۆب)، کە هەرگیز بەچاو نەدەبینران، پاشان زانای گەورەی سروشت ولێکۆڵەرەوەی زانستەکانی ژیان (رۆبەرت هۆک) بەهۆی بەکارهێنانی سێ هاوێنە توانی وردبینێکی زۆر باشترو لەبارتر دروستبکات.
هەروەها گەلێک زانا لە ئیتالیاو ئینگلتەرەو روسیا، لەم بوارەدا لە هەوڵ و تێکۆشاندا بوون و بەردەوام بوون لەسەر هاوکاریکردنی یەکدی، لەپێناو پەرەپێدان و گۆڕانکاری و باشتر کردنی وردبینەکان، تا گەیاندنیانە ئەو وردبینە نایاب و پێشکەوتوانەی کە ئێستا بەکاردەهێنرێن و پێیان دەڵێن (میکرۆسکۆب).

واتای وشەکان

وشە		واتا
وردبین	:	میکرۆسکۆب
هاوێنە	:	نەینۆک
بۆچوون	:	بیرورا
دەربخات	:	پیشانبدات

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. وردبین چییەو چۆن داهێنرا؟

٢. سوودەکانی وردبین بژمێرە؟

٣. لیڤنهۆک کێیەو چی داهێنا؟

٤. میکرۆب لە چ ئاوێکدا زۆرە؟

ڕاهێنان (٢)

پیاو / پیاوان

تۆش ئەم وشانەی خوارەوە وەک نموونەی سەرەوە لێبکە:

کوڕ

کچ

دار

کەو

منداڵ

راهێنان (٣)

ئەم بۆشاییانەی خوارەوە بە وشەی گونجاو پڕ بکەوە:

١. لەسەدەی یازدەدا .... دروستکرا.

٢. بۆ یەکەمجار لە ئیتاڵیا .... دروستکرا.

٣. کە یەکەم .... بە ڕێگای ڕێکەوت دۆزرایەوە.

٤. لیڤنهۆکی زانای هۆڵەندی توانی .... سیستەمی وردبینی دابهێنێت.

چالاکی

مامۆستا قوتابیان بباتە تاقیگەی قوتابخانەکەیان و وردبین - هاوێنە - چاوێلکەی هاوێنەدار - ئاوێنە - پیشانی قوتابییان بدات و چۆنیەتی بەکارهێنان و سوودەکانی لەلایەن مامۆستای زانستەوە بۆ قوتابییان روون بکرێتەوە.

دادپەروەریی

رۆژێ لە رۆژان کرێکارێک خەریکی بنیاتنانی باڵاخانەیەکی بەرزبوو، بەهۆی ماندوبوون لەسەرەوە کەوتە خوارەوەو کەوتە سەر پیاوێک، کە بەرێگای ژێر باڵاخانەکەدا رەتدەبوو، لە ئەنجامدا پیاوەکە گیانی لە دەستداو، کرێکارەکەش بە سەلامەتی رزگاری بوو...

باوکی کوژراوەکە چووە لای دادوەری شارو داوای کرد تۆڵەی لە کرێکارەکە بکرێتەوەو، مکوڕبوو لەسەر لە سێدارەدانی.

دادوەری شار کە زۆر بە دادوەری دەناسرا، لەسەر داواکاری باوکی کوژراوەکە رازی بوو بە بژاردنی پارە بۆ خوێنی قوربانییەکە، سەبارەت بە کوشتنی کرێکارەکەش گوتی: دەبێ کوشتنی کرێکارەکە بە هەمان شێوەی کوژرانی کوڕەکەت بێت، بۆیە دەبێ کرێکارەکەش لەژێر بینایەکە رابووەستێ و تۆش خۆت فڕێ بدەیتە سەری.. باوکی کوژراوەکە کە ئەمەی بیست هیچ وەڵامێکی پێ نەبوو یەکسەر رۆیشت و وازی لەم داواکارییە هێنا.

واتای وشەکان

وشە		واتا
باڵەخانە	:	تەلار
گیان لەدەستدان	:	مردن
مکوڕبوون	:	پێ داگرتن
بژاردن	:	لەجیاتی دان

ڕاهێنان

کرێکار   کرێکارەکە

ئەم وشانەی خوارەوە وەک نموونەی سەرەوە لێ بکە.

١. پەڕتووک

٢. دادەوەر

٣. بەرخ

٤. کۆمپیوتەر

چالاکی

مامۆستای بەڕێز لەسەر ئەم دەستەواژەیە بدوێ

(تۆڵەکردنەوە یان لێبووردن باشترە)

جەژنی دایک

لە بیست و یەکی مانگی ئاداری هەموو ساڵێک، کە هاوکاتە لەگەڵ یەکەم ڕۆژی ساڵی تازەی کوردی و جەژنی نـەورۆز، گەلانی جیهان یادی ڕۆژی دایک دەکەنەوە، ئەوە جەژنی تۆیە، ئەی دایکی خۆشەویست.

قوتابخانەکەی ئێمەش لەم ڕۆژەدا بەشداری ئەم ئاهەنگە دەکات و بە گوڵی جوان و ئاڵاو نیگاری ڕەنگاو ڕەنگ دەڕازێنرێتەوە.

قوتابییەکان بە گۆرانی و مۆسیقای خۆش و شانۆگەری و پێشکەشکردنی دیاری نایاب بۆ دایکان، دڵشادی خۆیان دەردەبڕن.

ئەمە هەمووی بۆ تۆیە، ئەی دایکی خۆشەویست، من هەرگیز خۆشەویستی تۆم لەبیر ناچێتەوە. هەمیشە دڵم پڕە لە خۆشەویستی و ڕێزو سۆز بۆ تۆو ئامۆژگاریەکانت لە گوێم دەزرنگێتەوە ڕاستی و دڵپاکی و ئازایەتی و ڕێزگرتنی و خەڵک و خۆشەویستی نیستمان و نەتەوەو خۆ بەختکردنی لێ فێردەبم. ئەمڕۆ جەژنی هەموو دایکێکە، کە بەو شێوەیە ڕۆڵەی نیشتمان پەروەرو قارەمانیان هێناوەتە دنیاوە.

ئێمەش لەم بۆنەیەدا چەپکێک گوڵی ڕازاوەت پێشکەش دەکەین.

واتای وشەکان

وشە	واتا
هەرگیز	: هیچ کاتێک
هەمیشە	: هەموو دەم
خۆبەختکردن	: گیان بە قوربانکردنی نیشتمان

ڕاهێنان (١)

١. کەی لە هەموو جیهاندا جەژنی دایک دەگێڕدرێت؟

٢. دەتوانین باسی ئاهەنگ گێڕانی جەژنی دایک بکەین، چۆن لە قوتابخانەکەتدا ڕێکخرا؟

٣. دایک لە گەڵمان زۆر ماندوو دەبێت، چۆن چاکەی ئەو ماندووبوونەی دەدەینەوە؟

ڕاهێنان (٢)

(پێنج دێر لەسەر دایک بنووسە)

کۆمپیوتەر

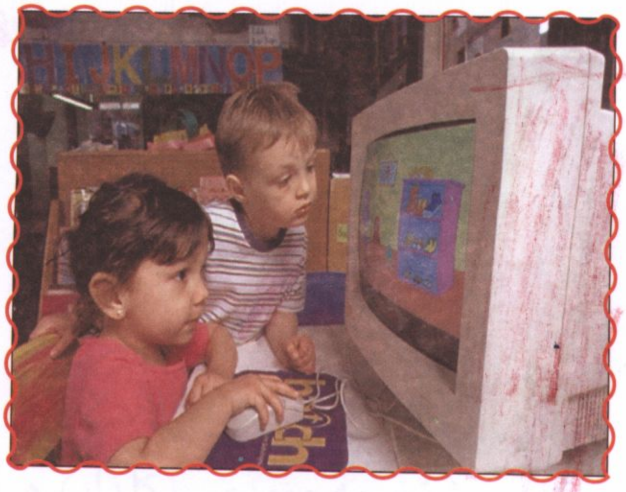

کۆمپیوتەر، کۆمپیوتەر
دانیشە لام، بەرامبەر
دانیشەو لێم بڕوانە
ئیشوکارم چەند جوانە
عەقڵێکی گەورەو پڕم
وەک دارستانی چڕم
مرۆڤێکی هەستیارم
هەڵە ناکەم لە کارم
من گەنجینەی زانیاریم
بۆتان مایەی وشیاریم
وەرە بەکارم بێنە
زانیاریم لێ دەربێنە

(بەرزان ئەحمەد)

واتای وشەکان

وشە		واتا
بڕوانە	:	سەیرکە
چڕ	:	پڕ
گەنجینە	:	کۆگا
مایە	:	هۆ

شێخ سەعیدی پیران

شێخ سەعید کوڕی شێخ مەحمودی (کلّدار) ە لە گوندی پیران لە سەرووی دیاربەکر لە ساڵی ١٨٦٨ز لە دایکبووە، هەر زوو هەستی نەتەوایەتی و نیشتمانپەروەری لە دڵیدا چەکەرەی کردووە. لە ئەنجامی جەنگی جیهانی یەکەم و بێبەشکردنی کورد لە ماف و خاکەکەی چەندین راپەڕین و شۆڕشی چەکداری لە کوردستان سەریان هەڵداوە. یەکێک لەو شۆڕشانە بە رابەرایەتی شێخ سەعیدی پیران بوو لە باکوری کوردستان لە ئەنجامی جەورو ستەمی کەمالیەکان بە مەبەستی بەدیهێنانی مافەکانی نەتەوەی کورد لە نەورۆزی ساڵی ١٩٢٥ سەرکردە کوردەکان بە رابەرایەتی شێخ سەعید بڕیاریاندا کە دەست بە شۆڕش بکەن، سوپای دەوڵەتی تورکیا هێرشی کردە سەریان و تێک شکان.

ماوەیەکی کەم شۆڕشگێڕان توانیان چەندین شاری گەورەی بە شاری (دیاربەکر) ەوە ئازادبکەن، بەڵام نا بەرامبەری و نا هاوسەنگی هێز وایکرد لە بەرژەوەندی سوپای دەوڵەتی تورک وەستایەوەو کۆتایی بە شەڕەکان هات و لە ئەنجامدا شێخ سەعیدو دکتۆر فوئادو هاوڕێکانیان بە دیل گیران و لە ساڵی ١٩٢٥ لە دیاربەکر لە سێدارە دران.

واتای وشەکان

وشە		واتا
چەکەرەی کرد	:	شین بوو
جەوروستەم	:	زوڵم و زۆرداری
رابەرایەتی	:	سەرۆکایەتی

راهێنان (١)

وەڵامی راست بۆ ئەمانەی خوارەوە هەڵبژێرە:

١. شۆڕشی شێخ سەعید لەساڵی ....
(١٨٢٥- ١٩٢٥- ١٧٢٥)

٢. شێخ سەعید خەڵکی کوردستانی .... بوو.
(باشوور، رۆژهەڵات، باکوور)

راهێنان (٢)

ئەم وشانە بکە بە برگە:

ناسک :

زیرەک :

هاوین :

هەرمێ :

هاوار :

چالاکی (١)

هۆکاری هەڵگیرسانی شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران چی بوو؟

چالاکی (٢)

ناوی سێ لە شۆڕشەکانی رزگاری خوازی کورد بنووسە.

ژیریی کەڵەشێرێک

ڕێوییێک بە گوندێک تێدەپەڕێت، لە نزیک گوندەکەوە، چاوی بە کەڵەشێرێک دەکەوێت، کە لەناو خۆڵ چینەی دەکرد، بۆ دان دەگەڕا بیخوات.
ڕێوی هاتە پێش و نزیک کەوتەوە چاکوچۆنی لە کەڵەشێر کردوو گوتی: کاکەی کەڵەشێر، دێتە بیرم کە باوکت دەنگی زۆر خۆشبوو، هەر چەندە بەم گوندە دەڕۆیشتم گوێم لە دەنگی دەبوو، بە دەنگە خۆشەکەی دڵم دەکرایەوە.
کەڵەشێرەکە گوتی: دەنگی منیش خۆشەو لە دەنگی باوکم هیچی کەمتر نییە، پاشان هەردوو چاوی نوقاندو باڵەکانی لێکداو دەستیکرد بەقووقە قووق.
ڕێوییەکە ئەمەی بە هەلزانی و پەلاماری دا گرتی و هەڵهات.
سەگەلی گوند، کە بەمەیان زانی شوێنی کەوتن.
کەڵەشێرەکە بەڕێوییەکەی گوت:

ئەگەر دەتەوێت لەم سەگانە رزگارت بێت، ئەوا پێیان بڵێ، کە ئەم کەڵەشێرە، کەڵەشێری گوندی ئێوە نییە، هی گوندێکی دیکەیە.
ڕێوییەکە ویستی ئەمە بە سەگەکان بڵێت و دەمی کردەوە:
کەڵەشێر لە دەمی ڕێوی دەرپەڕی و خۆی گەیاندە لای سەگەکان، ڕێوی بە لەدەستچوونی کەڵەشێرەکە، وتی: یاخوا ئەو دەمە لەکاتی خۆی نەکرێتەوە، لە گۆکەوێت .کەڵەشێرەکەش گوتی، یاخوا ئەو چاوەی بێ ئاگا بنووقێت هەر کوێر بێت...

واتای وشەکان

وشە		واتا
دان	:	دانەوێڵە، گەنم، جۆ
گوند	:	ئاوایی، لادێ، دێ
چینەکردن	:	خۆڵ بەسەراکردنی پەلەوەر
رەتدەبووم	:	تێدەپەڕیم
هەل	:	دەرفەت
دەم	:	زار، دەو
خۆڵ	:	خاشاک، زبڵ
لەگۆکەوێت	:	لە وتن کەوێت

راهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. ڕێوی حەز لە چی دەکات؟

٢. سەگەلی ئاوایی بۆچی شوێن ڕێوی کەوتن.

٣. ڕێوی کە ویستی فێڵ لە کەڵەشێرەکە بکات، چی پێگوت؟

راهێنان (٢)

١. کەڵەشێرەکە هـەردوو چـاوی .... و باڵەکانی ....و دەستیکرد ....

٢. کەڵەشێرەکە گـوتـی، یاخـوا ئـەو چـاوەی .... هەر...........

چالاکی

(چی لەم وانەیەوە فێربوویت)

....

....

....

....

راهێنان (١)

شێر، پڵنگ   بەهێز

شێر لە پڵنگ بەهێزترە

تۆش ئەمانەی خوارەوە وەکو نموونەکەی سەرەوەیان لێبکە:

ئازاد، نەوزاد

زیرەک ....

مەتین، سەفین

بڵند ....

فورات، دیجلە

درێژ ....

بەغدا، هەولێر

گەورە ....

هاڤین، بەهار

گەرم ....

چالاکی (١)

١. کام لەم گیاندارانە بۆ سوارییە؟

(ئەسپ - چێڵ - مشک)

٢. کێ پەز لە ..... گورگ دەپارێزێت

(مرۆڤ - رێوی - پڵنگ)

٣. کام لەم گیاندارانە شیر دەرە؟

(کەو- پەز- قاز)

٤. کام لەم گیاندارانە نافرێت؟

(کۆتر- پشیلە- قەل)

چالاکی (٢)

دەنووسێت- دەخۆم - کەوت- هات- خوارد- نووست- کڕی.
ئەمانەی سەرەوە پێیان دەوترێت (کار) چونکە کردەوەیەک دەداتە پاڵ کەسێک- یان شتێک. لەکاتێکی دیاریکراودا.

تۆش پێنج کار لەو جۆرانە بنووسە:

١.

٢.

٣.

٤.

٥.

هەنگ و گوڵ

ڕۆژێک هەنگێک لەناو باخچەیەکی گوڵاندا خەریکی مژینی شیلەی گوڵێک بوو، لەناکاو گوڵەکە پرسیاری لێکردو گوتی:

ئەی هەنگی جوان تۆ بۆچی شیلەی من دەمژی؟ هەنگەکە لە وەڵامدا گوتی: بۆ دروستکردنی هەنگوین.

گوڵەکە گوتی: هەنگوین چییە؟

هەنگەکە لە وەڵامدا گوتی: شیرینیەکی زۆر بەتام و سوودبەخشە بۆ مرۆڤ و چارەسەری زۆربەی نەخۆشییەکان دەکات و هیچ زیانێکی پێناگەیەنێت. گوڵەکەش پاش کەمێک بە هەنگەکەی گوت:

کەواتە ئەگەر شیلەی من نەبێت تۆ ناتوانیت هەنگوین دروست بکەیت.

هەنگەکە لە وەڵامدا گوتی:

بەڵێ گوڵی جوان.. ئەگەر شیلەکەی تۆ نەبوایە منیش نەم دەتوانی هەنگوین دروستبکەم، گوڵەکەش زۆر دڵخۆش بوو بە هەنگەکەکەی گوت:کەواتە شیلەکەی منیش بە سوودە؟ هەنگەکە گوتی بەڵێ بێگومان.

گوڵەکە گوتی: کەواتە تۆ نزیکترین هاوڕێی دڵسۆزو خۆشەویستی.

هەنگەکەش لە وەڵامدا گوتی:

بەڵێ گوڵی جوان و بۆن خۆش تۆ هەمیشە هاوڕێی منی.

راهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. هەنگ چی دروستدەکات؟

٢. سوودی هەنگوین چییە؟

٣. گوڵەکە چی بە هەنگ گوت؟

٤. گوڵەکە پرسیاری لە کێ کرد؟

راهێنان (٢)

ئەم بۆشاییانە بە وشەی گونجاو پڕ بکەوە:

١. هەنگەکە گوتی .... منیش بەسوودە.

٢. گوڵەکە زۆر ....

٣. هەنگ گوتی: بەڵێ گوڵی جوان و .... بۆ هەمیشە هاوڕێی منی.

٤. ئەگەر گوڵ نیت .... مەبە.

راهێنان (٣)

ئەم ناوانە بخەرە رستەوە:

ئازاد، شێر، سێو، بەرد، دهۆک

گۆرانی دەنکە گەنم

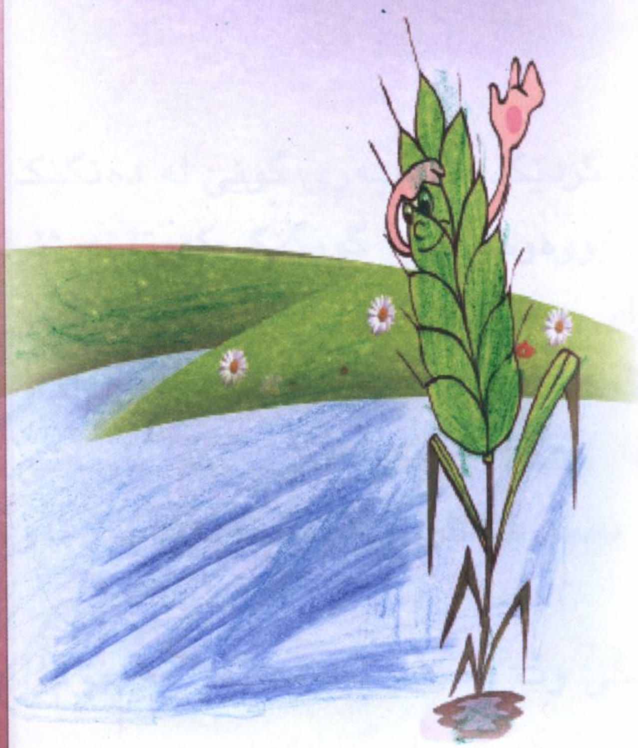

ئەی خوای گەردوونە بەرزە!
دەغڵەکەم بپارێزە
لە سن و کوللەو تەرزە
هی تۆیەو من
نەک هی دوژمن
دەنکە گەنم

* * *

دەغڵم وەک ئاڵتوون زەردە...
وەرزێڕ! داس لە هەسان دە!
خۆت ئاسایی تەکان دە...
مەڵۆم بۆ لە خەرمان دە...
خەرمانی سوور
وەک کۆگای نوور
دەنکە گەنم

(گۆران)

واتای وشەکان

وشە		واتا
سن	:	مێرو
ئاڵتون	:	زێڕ
تەکان	:	جووڵە
مەلۆم	:	گیشە

گورگێکی سپڵە

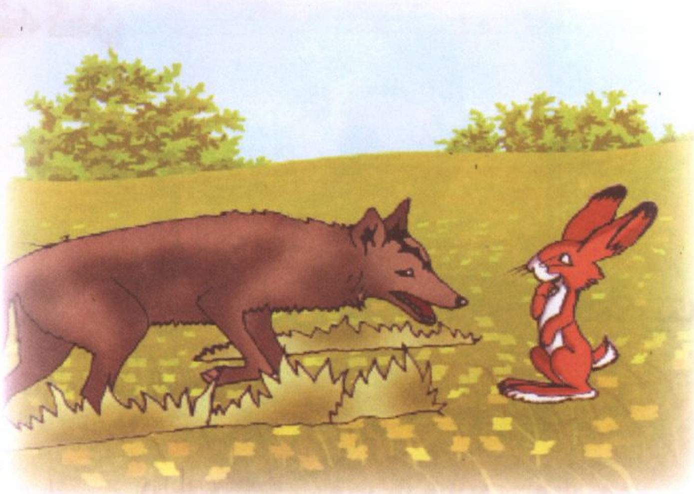

ڕۆژێکیان کەروێشکێک بە نزیک گردێکدا تێدەپەڕی گوێی لە دەنگێک بوو داوای یارمەتی دەکرد، کە نزیک بووەوە، بینی گورگێک کەوتۆتە ژێر کەڵەکە بەردێکەوە، کەروێشک دوای هەوڵێکی زۆر بەردەکانی لابردو گورگەکەی ڕزگارکرد، کەچی گورگەکە خۆی بۆ کەروێشکەکە هەڵداو گرتی. کەروێشک وتی: کەی ئەمە ڕاستە، یەکێ بخۆی کە یارمەتی داوی، ئەمە پاداشتی چاکەکەتە، با بچین بۆ لای مراوییە قەڵەوەکە، ئەو ناوبژیوانمان بکات!

گورگەکە وتی: باشە بەڵام گەر شتێکی وت بە دڵم نەبوو، ئەوا ئەتخۆم!!

هەردووکیان چوونە لای مراوی و ڕووداوەکەیان بۆ گێڕایەوە.

مراوییە کە وتی: تا بەچاوی خۆم ڕووداوەکە نەبینم هیچ ناڵێم.

ئەوجا بە گورگەکەی وت: تۆ پاڵکەوە با بەردەکان بخەینەوە سەر پشتت، کەروێشک تۆ بڕۆرەوە شوێنی خۆت، ئا بەم شێوەیە بەردەکانیان خستە سەر پشتی گورگەکەو قۆڵیانکرد بە قۆڵی یەکداو بە گورگەکەیان وت:

تۆش بۆ خۆت لە ژێر ئەم بەردانە بمێنەرەوەو چاوەڕێی یەکێکی دیکە بکە با یارمەتیت بدات.

واتای وشەکان

وشە		واتا
گردێک	:	تەپۆڵکەیەکی بەرز.
کەڵەکە	:	ئەو شوێنەی بە بەرد بەرز دەکرێتەوە.
ناوبژیوان	:	ناوبژیکەر

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. کەروێشکەکە گوێی لە دەنگی چی بوو؟

٢. گورگەکە چی بەسەرهاتبوو؟

٣. کەروێشک چی بۆ گورگەکە کرد؟

٤. پاداشی گورگەکە چی بوو بەرامبەر کەروێشک؟

٥. مراوییەکە چی پێ گوتن؟

ڕاهێنان (٢)

ئەم وشانە بخەرە رستەوە:

(یارمەتی، بەرد، پاداشت، مراوی، چاکە).

چالاکی

خوێندکاری خۆشەویست: ناوی پێنج گیانداری دڕندە بڵێ

کۆماری کوردستان

پێشەوا قازی محەمەد

مەهاباد یەکێکە لە شارە دڵگیرو خۆشەویستەکانی کوردستان، ئەو شارە کەوتۆتە ناوچەی (موکریان) لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

مەهاباد شوێنێکی تایبەتی لە دڵ و دەروونی ئێمەی کورد هەیە، چونکە سەردەمێک پایتەختی یەکەمین کۆماری کوردستان بووە.

ئەوکۆمارە لە سەرەتای ساڵی ١٩٤٦ی زایینی دامەزراوە لە کۆبوونەوەیەکی جەماوەریی زیاتر لە (بیست) هەزار کەس لە گۆڕەپانی (چوار چرا) لە شاری مەهاباد ڕاگەیانرا و پێشەوا قازی محەمەد بە سەرۆکی ئەو کۆمارە هەڵبژێردرا.

پێشەوا قازی محەمەد لە شوێنێکی بەرز کە بەتایبەتی بۆ ئەو بۆنەیە دروستکرابوو لەبەردەم جەماوەر وەستاو گوتی: وا ئەمڕۆ گەلی کورد توانی کۆمارێکی خۆیی پێکبهێنێت تا وەک گەلێکی سەربەخۆ لە خاکی خۆی بە ئازادی بژی.

دوای ئەوەی قازی محەمەد بەسەر کۆمار هاتە هەڵبژاردن، ئەویش کەوتە ڕاوێژکردن بۆ پێکهێنانی ئەنجوومەنی وەزیران، کە لە سێزدە وەزیر پێکهاتبوو.

دوای پێکهێنانی دامو دەزگاکانی، قازی محەمەدی سەر کۆمار لەبەردەم ئەنجومەن سوێندی یاسایی خواردو گوتی: (سوێند دەخۆم بە خواو قورئانی پیرۆز، بە نیشتمانی شەرافەتی قەومی کوردو بە ئاڵای پڕ ئیفتخاری کورد،
تا دوا هەناسەی ژیانم و دوا تنۆکی خوێنم بە گیان و بە ماڵ لە رێگەی مانەوەی کوردو بەرزکردنەوەی ئەم ئاڵایە، کە مایەی شانازی هەموو کوردێکە، کۆشش بکەم و دوا نەکەوم..). کۆماری مەهاباد گرنگییەکی زۆری بە بواری پەروەردەو فێرکردن و رۆشنبیری دا، لە ماوەی نزیک لە ساڵێک چەندین رۆژنامەو گۆڤاری کوردی دەرچوو. شایانی باسە هەر لەسەردەمی ئەم کۆمارە یەکەمین گۆڤاری منداڵان بە ناوی (گڕوگاڵی منداڵانی کورد) دەرچوو و سێ ژمارەی لێ بڵاوکرایەوە.
بە داخەوە دوژمنانی کورد توانیان ئەو کۆمارە ساوایە لەناو ببەن کە بەراستی بوو بووە مایەی شانازی و جێگەی هیواو و ئاواتی هەموو کوردێکی دڵسۆز، پێشەوا قازی محەمەدی سەرکۆمارو چەندین هاورێ و هاوسەنگەری لە سێدارە بدەن.

قازی محەمەد وەک قارەمانێکی بێ وێنە لەبەردەم پەتی سێدارە رووبەرووی جەلادەکان وەستاو نەیهێشت چاوی ببەستنەوە، بەڵکو بەو پەڕی دڵگەرمیەوە و شۆڕشگێڕییەوە گوتی:
(من شەرمەندەنیم لە ئاست نەتەوەو نیشتمانی خۆشەویستم چاوم ببەستم، من دەمەوێ لە ئاخرین دەقیقەی ژیانم بە سەربەرزییەوە لە نیشتمانی جوان و خۆشەویستم بڕوانم، من کوڕی راستی نەتەوەکەم بووم، بژی نەتەوەی کورد. بژی رزگاری کوردستان).

واتای وشەکان

وشە		واتا
ڕۆژهەڵاتی کوردستان	:	کوردستانی ئێران
ڕاوێژکردن	:	پرس پێکردن
شەرمەندە	:	شەرمەزار
خەبات	:	تێکۆشان
ڕاگەیانرا	:	هاتە ڕاگهاندن
هەلبژێرا	:	هاتە هەڵبژاردن
شایانی باسە	:	هەژی گۆتنێیە
لە عاست	:	لە ئاست، لە بەرامبەر، ل هەمبەر

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. لەبەرچی شاری مەهاباد شوێنێکی تایبەتی لە دڵ و دەروونماندا هەیە؟

٢. ئەو سوێندەی قازی محەمەد لەبەردەم ئەنجومەنی وەزیراندا خواردی، چی بوو؟

٣. کۆتایی ژیانی قازی محەمەد بە چ شێوەیەک بوو؟

راهێنان (٢)

راستی و هەڵەی ئەم رستانە پیشانبدە بە نووسینی ژمارەی رستەکە لە خانەکانی (راست) و (هەڵە):

١. کۆماری مەهاباد لە ساڵی ١٩٤٧ز دامەزرا.

٢. گڕوگاڵی منداڵانی کورد یەکەم گۆڤاری منداڵانی کورد بوو.

٣. ئەنجومەنی وەزیرانی کۆماری مەهاباد لە سێزدە وەزیر پێکهاتبوو.

٤. کۆماری مەهاباد لە کوردستانی عێراق دامەزرا.

هەڵە	راست

راهێنان (٣)

ئەم وشانە بە هێڵ بە یەک بگەینە:

شاخی	تاریک
زستانی	سپی
شەوی	زیرەک
کۆتری	بەرز
قوتابی	سارد

باخی گشتی

وەرزی بەهار، وەرزی گەشت و گوزارە، کۆمەڵەی گەشت و گوزاری قوتابخانە، لە ڕۆژێکی بەهار بڕیاری گەشتێکی بۆ باخی گشتی دا .چی پێویست بوو، بۆ ئەم گەشتە، وەک خواردن و کەرەسەی یاری ئامادەیان دەکرد .لەو ڕۆژەدا قوتابییەکان بە بەرگی کوردی جوانەوە ئامادەبوون و بە پاس، بەرەو باخی گشتی کەوتنە ڕێ.

بە گەیشتنیان، لەبەردەم باخەکە دابەزین و بەخۆشی و بەدەم یاریکردن و گۆرانی گوتنەوە، بەناو باخەکە بڵاوبوونەوە.

دڵخۆش بوون بە دیمەنی سەوزی گەڵای دارەکان و گوڵە باخە ڕەنگاو ڕەنگەکان، دەستیان کرد بە گۆرانی و سەماو هەڵپەڕکێ و یاریکردن، کەژاڵ چووە نزیک گوڵە باخێکی جوانەوە کە تازە خونچەی ناسکی دەرکردبوو.

چەند کرمێکی سەوزی وردی بەسەر خونچەکانەوە بەدیکرد، کە خەریکی خواردنی خونچەکە بوون و ڕێگەیان لە گەورەبوون و گەشەکردنی دەگرت.

لەم کاتەدا بە بیری هاتەوە کە لەوانەی زانست خوێندویەتی، ڕووەک و گوڵە دوژمنیان زۆرە، وەک ئەو کرمە وردانەی سەر خونچەکان.

کەژاڵ سەری هەڵبڕی، براکەی بینی، خەریک بوو، گوڵەباخێک لێبکاتەوە.

زوو فریاکەوت و پێی گوت: نەکەی ئەو گوڵە باخە لێبکەیتەوە، چونکە هی ئێمە نین و ئەو گوڵانە دیمەنی باخەکەو شارەکەمان جوان دەکەن و بۆنی خۆش بڵاو دەکەنەوەو خۆشی بە دڵ و بە چاو دەبەخشن، پێویستە خزمەتیان بکەین و بیان پارێزین.

براکەی پەشیمان بووەوەو داوای لێبوردنی کرد، بەڵێنی دایە، کە جارێکی دی بە مەبەستی لێکردنەوەیان دەست بۆ گوڵ نەبات.

پاش یاریکردن و گەڕان و کاتێکی خۆش بەسەر بردن، قوتابییەکان کۆ بوونەوە، خۆیان بۆ نانی نیوەڕۆ ئامادەکرد.

دوای پشوودان و نانخواردن، قوتابییەکان جارێکی دیکە، تا نزیکی ئێوارە دەستیانکردن بە سازدانی چەند چالاکییەکی شانۆیی و گۆرانی و هەڵپەڕکێ وپێشبڕکێ، بەر لە خۆر ئاوابوون، قوتابییەکان بە خۆشی و شادییەوە بەرەو ماڵ گەڕانەوە.

واتای وشەکان

وشە		واتا
گەشت و و گوزار	:	سەیران
کەرەستە	:	کەلوپەلی پێویست
خونچە	:	بشکوژ، شکۆفە
بڕیار	:	فەرمان
پەشیمان	:	ژیوان
لێبووردن	:	لێخۆشبوون
بەڵێن	:	پەیمان

راهێنان (١)

١. بەهار بۆچی وەرزی گەشت و گوزارە؟
٢. جیاوازی نێوان باخی گشتی و باخچەی ماڵەکەتان چییە؟
٣. کە دەچێت بۆ دەشت و دەر بۆ سەیران، ئەو ڕۆژە چۆن بەسەردەبەیت؟

راهێنان (٢)

وشەی گونجاو بۆ ئەم بۆشاییانەی خوارەوە دابنێ:

(کەژاڵ براکەی بینی، خەریکە .... لێبکاتەوەو پێی گوت:

ئەو .... لێنەکەیتەوە، چونکە هی ....

نینء دیمەنی .... و شارەکەمان ....

دەکات و پێویستە .... بکەین)

خۆراکی بە سوود

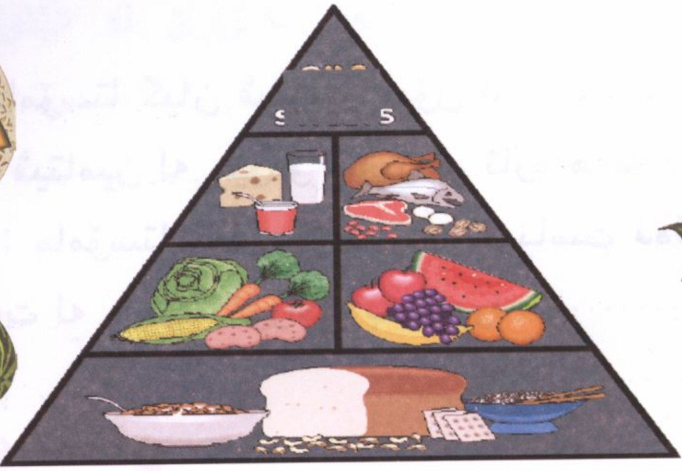

مامۆستا: کچ و کوڕە خۆشەویستەکانم کێ دەزانێت خۆراک سوودی بۆ مرۆڤ چییە؟

شەونم: مامۆستای هێژا، خۆراکی بەسوود هۆکارێکی گرنگە بۆ گەشەکردنی لەشی مرۆڤ و گەورەبوونی، بەتایبەتی لە زارۆک و منداڵاندا.

مامۆستا: کام جۆرە خۆراک بۆ منداڵان بە سوودە؟

ئاشتی: ئەو خۆراکانەی کە پرۆتینیان تێدایە وەکو گۆشتی ماسی.

ئازاد: مامۆستا، بێجگە لەمانە، شیرو ماست و هێلکەو نیسک و نۆک و هەندێک جۆرە سەوزەش پرۆتینیان تێدایە.

مامۆستا: ئافەرین بۆ ئێوە ڕۆڵە خۆشەویستەکانم.

با منیش هەندێک زانیاری دیکەتان لە بارەی خۆراکی بەسوود بدەمێ.

لەشی مرۆڤ پێویستی بە گەلێک جۆرە کانزا هەیە کە لە سپییایی و سەوزەدا هەن وەک کانزای کالسیۆم و پۆتاسیۆم و فۆسفات و کلۆریدو گەلێکی دیکە.

هەروەها رۆڵــە خۆشەویستەکانـم ڤیتامینیش بۆ لەشی مـرۆڤ بە سوودە.

هەردی: مامۆستا گیان ڤیتامین چۆن دەست دەکەوێت؟

مامۆستا: ڤیتامین لە میوەو سەوزەی تازە هەیە.

قوتابییان: مامۆستا گیان پڕ بە دڵ سوپاست دەکەین بۆ ئەم زانیارییە بە نرخانەت لە بابەت خۆراکی بە سوود.

واتای وشەکان

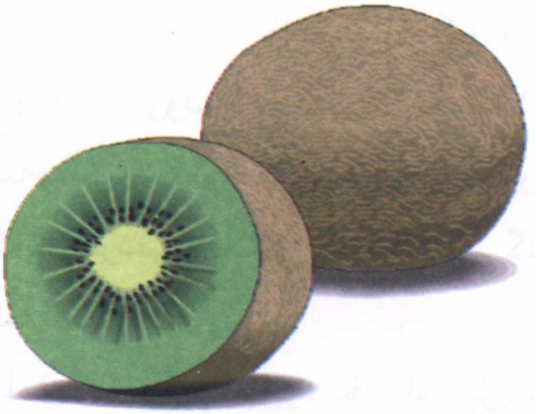

وشە		واتا
خۆراک	:	خواردن
سوود	:	قازانج، کەڵک
هۆکار	:	هۆ، ئەگەر
گرنگ	:	ب پویتە
گەشەکردن	:	گەورەبوون
سپییایی	:	شیرەمەنی

راهێنان

خوێندکارانی خۆشەویست:

خۆراکە بە سوودەکان بۆ گەشەکردن و گەورەبوونی لەشی مرۆڤ و پاراستنی لە نەخۆشی ئەمانەن:

١. پڕۆتین، کە لە ....، ....، .... دا هەیە.

٢. ڤیتامین، کە لە ....، .... ی تازەدا هەیە.

٣. کانزاکان، وەک ....، ....، ....، ....

چالاکی (١)

پێچەوانەی ئەم وشانە وەکو نموونەی خوارێ لە تێنووسەکەت بنووسە:

بەسوود × بێ سوود

بە توانا × ....

بەهێز × ....

بەبایەخ × ....

بەدەسەڵات × ....

بە دەنگ × ....

چالاکی (٢)

ئەمانە بخوێنەوە ئەوجا بۆشاییەکان تەواو بکە:

خواردن	خواردنەوە
بڕین	بڕینەوە
هاتن	....
بردن	....
گەڕان	....
مان	....
کردن	....
شتن	....
نووسین	....

جوانی بەهار

ئاوی قەڵبەزەی سپی و رەنگاو رەنگ
لە گەرووی کەژا ئەیکا بە ئاهەنـــگ
وەختێ کە تاڤگە دێتە پێکەنیـــــــن
مەلانی بزێو دێنە هەڵپـــــــەڕین
بووکی بەهاری جوانـــــــــی رازاوە
لە کوردستانا خێمەی هەڵــــــداوە
لەسەر لووتکەی شاخ تاجی زەردەپەڕ
پرشنگ ئەهاوێ بۆناو ئاوی کـــەڕ
لەسەر کەناری چەمی پڕ نەغمــــە
ئەو خونچە سوورەی ناسک و نەرمـە
بەرگی داماڵی سەوزی ئاودامـــــان
خۆی شت بە قەترەی بەفراوی کوێستان
وردە شەپۆلی جۆگەلەی بـــــڵاو
ختووکەی بەردە لە کەناری ئـــاو
وەکو فریشتە گوڵی هەڵوەریـــــو
لەسەر سنگی ناو جۆگەی وەکو زیـو
ئەڕۆن بەرەو خوار بە پشتە مەلـــە
ئەپژێتە دەمیان تیشکی ئەو کەلـــە

(کامەران)

واتای وشەکان

وشە		واتا
قەڵبەزە	:	تاڤگە، سوولاوک
کەژ	:	چیا، کێو، شاخ
زەردەپەڕ	:	زەردەی خۆرئاوا
ئاوی کەڕ	:	مەبەست لە هاژەو دەنگ و هەرای زۆری ئاوەکەیە
چەم	:	رووباری بچووک
نەغمە	:	ئاواز
ئاودامان	:	سەرتاپێ
شت	:	شۆرد
ختووکە	:	هێنانە پێکەنین
کەنار	:	لێوار، رۆخ، قەراغ
کەل	:	لێرەدا مەبەست لە نێوان لووتکە شاخەکانە.

راهێنان

١. لە پارێزگای هەولێر تاڤگەیەکی ناودار هەیە، ناوی چییە؟
٢. تاڤگەی (سۆلاف) لە کام پارێزگای کوردستانە؟
٣. ناوی هیچ تاڤگەیەکی ترت بیستووە؟
٤. ناوی پێنج جۆر گوڵی بەهار بڵێ، کە لە کوردستان هەیە.

ئەنفال

بۆ ئەوەی زیاتر لە مەرگە ساتی نەتەوەکەمان ئاگاداربین و هەرگیزاو هەرگیز ئەو قوربانییە بێتاوانانە لە یاد نەکەین و هەردەم لە بیرو هۆشمانابن، بەسەرهاتی ئەو تاوانە گەورەیەتان بۆ دەگێڕمەوە، کە دەرحەق بە خەڵک و خاک و ژینگەی کوردستانەکەمان کراوە.

لاپەڕەکانی مێژووی دونیا هەڵبدەینەوە هەرگیز تاوانی وا گەورەو بێ وێنە نەکراوە کە بۆ کوشتن و قرکردن بەبێ جیاوازی لەنێوان ساواو مناڵ و لاوو پیر لە پیاوو ژن کە لەلایەن بەعسییە دوڕندەکان ئەنجامدرا. دەستی وێرانکردن و خاک سووتانیان لە هیچ کەس و لە هیچ لایەک نەدەپاراست.

دەزانن ئەم تاوانە کەم وێنەیە لە ژیان و ژینگەی ئەم نیشتمانە بۆ کرا...! چونکە تاوانەکەمان هەر ئەوەبوو کە کوردین و خاکەکەشمان کوردستانە.

واتای وشەکان

وشە	واتا
ئەنفال	: ڕەشەکوژی
مەرگەسات	: نەهامەتی، تراژیدیا
خاک سووتان	: سوتـماک
تاوان	: کوشتنی بێ گوناهـ
دەستیان نەدەپاراست	: سڵیان نەکردەوە

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. بۆچی باسی ئەنفال دەکەین؟

٢. ئەنفال بەرامبەر کێ کرا؟

٣. ناوی وڵاتێک یا نەتەوەیەک دەزانی کە ئەنفال کرابن؟

ڕاهێنان (٢)

گەورە   گەورەتر

تۆش ئەم وشانەی خوارەوە وەک وێنەی سەرەوە لێبکە:

١. زیرەک ....

٢. جوان ....

٣. بڵند ....

٤. ترسنۆک ....

٥. ئازا ....

چالاکی (١)

لەماڵەوە پرسیار بکە بەسەرهاتێک لەسەر ئەنفال بۆ بگێڕنەوە.

چالاکی (٢)

مامۆستای بەڕێز: ئەم دێرە هۆنراوەی خوارەوە بۆ قوتابییان روونبکەوە، بۆ ئەوەی دارشتنێکی لەسەر بنووسن.

دەستی دوژمنی پڕ لە تـــاوان
ئەم وڵاتەی کردە گۆڕی کۆمەڵان

چالاکی (٣)

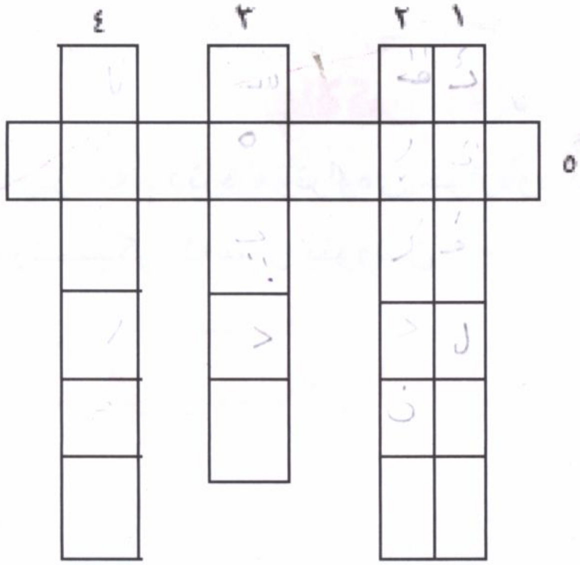

وێنەکان:

١ –ئەنفال
٢ – قڕکردن
٣ – شەهید
٤ – ئاوارە
٥ – مەرگەسات

پیتـــــی چاپ

زانایەکی ئەڵمانی، ناوی گۆتەنبەرگ بوو، ڕۆژێک بۆ سەیران چووبووە ناو دارستانێک، لە گەڕانەوە ویستی دیارییەک لەو دارستانەوە بۆ منداڵەکانی بەرێتەوە، هێنای بە چەقۆ لە توێکڵی دار شێوەی چەند پیتێکی تاشیی و پارچە کاغەزێکی تێوە پێچاو خستییە گیرفانییەوە.

کاتێک گۆتەنبەرگ گەیشتەوەماڵەوە، منداڵەکانی لێی کۆبوونەوە، تا بزانن چی بۆ هێناون، پارچە کاغەزەکەی لە گیرفانی دەرهێناو کردییەوە، کە پیتەکانی پیشانی منداڵەکان بدات.

دیتی کە کاغەزەکە ئاوی توێکەڵە دارەکەی هەڵمژیوەو وێنەی پیتەکانی لەسەر دەرچووە.

گۆتەنبەرگ لەم ڕووداوە سەیرە زۆر سەری سوڕماو کەوتە بیرکردنەوە.

پاشان بڕیاری دا، کە لەم دۆزینەوەیە سوود وەربگرێت و لە دوای ماوەیەک توانی پیتی چاپکردن دروستبکات.

ئەو دۆزینەوەیەی گۆتەنبەرگ دەرگای بڵاوبوونەوەی کتێبی بە ڕووی خەڵکی دنیا کردەوەو مرۆڤی لە نەزانین و نەخوێندەواری ڕزگارکرد.

واتای وشەکان

وشە		واتا
بەرەو پیری هاتن	:	پێشوازیکردن
سوود	:	قازانج
رزگارکرد	:	قورتارکر
سەری سوڕما	:	راما، واقی وڕما، حەپەسا
منداڵ	:	زارۆک، بچووک

راهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. گۆتەنبەرگ کێ بوو؟

٢. گۆتەنبەرگ لە توێکڵی دار شێوەی چی تاشی؟

٣. کاغەزەکە چی لەسەر دەرچووبوو؟

٤. گۆتەنبەرگ سەیرانەکەی بۆ کوێ بوو؟

٥. ئەو کارەی گۆتەنبەرگ دنیای لەچی رزگارکرد؟

راهێنان (٢)

ئەم بۆشاییانە بە مانەی خوارەوە پڕ بکەوە:

من، ئەو، ئێمە، ئێوە، تۆ

١. .... دەچم بۆ قوتابخانە.

٢. .... دەچێت بۆ بازاڕ.

٣. .... بە یەکەم دەرچوو.

٤. .... بەرگری لە نیشتمان دەکەین.

٥. .... راپەڕینمان کرد.

وەرزەکانی ساڵ

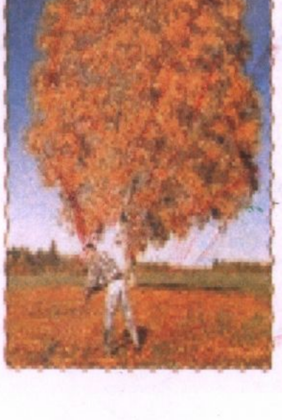

ئادەی ئادەی ئێمەی مناڵ
با فێر بین وەرزەکانی ساڵ
بیزانین بۆ زانین فەرزە
وەرزەکانی ساڵ چوار وەرزە
یەکەم بەهار، دووەم هاوین
خودا وەهای بۆ داناوین
سێیەم پایز، چوارەم زستان
بیان ناسە لە کوردستان
وەرزێ سێ مانگی تەواوە
ناگۆڕێ و قەت نەگۆڕاوە
مانگەکانی بەهار جوانە
نەورۆز، گوڵان، جۆزەردانە
مانگەکانی هاوین ببێژ
پوشپەڕ، خەرمانان، گەلاوێژ
پایز لە یادمە بە ئاوەز
ڕەزبەر، خەزەلوەر، سەرماوەز
زستان بەفرانباری لێیە
ڕێبەندان و ڕەشەمێ یە.

(عەبدولڕەحمان تاوەگۆزی)

واتای وشەکان

وشە		واتا
بەرەو پیری هاتن	:	پێشوازیکردن
سوود	:	قازانج
رزگارکرد	:	قورتارکر
سەری سوڕما	:	راما، واقی وڕما، حەپەسا
منداڵ	:	زارۆک، بچووک

شەنگال

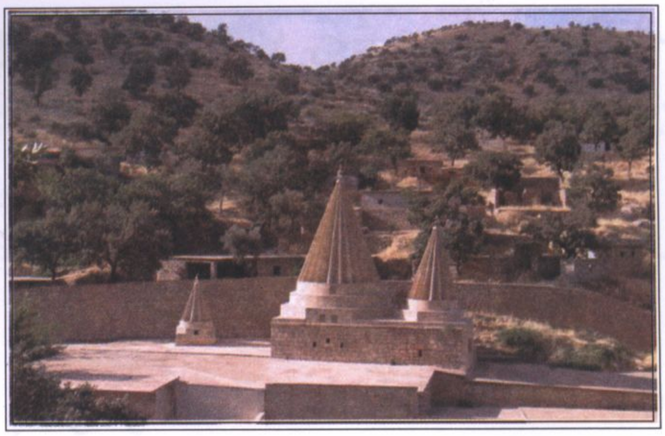

شارێکی قەشەنگ و خاوێن و خۆشە، دەکەوێتە باکووری رۆژئاوای هەرێمی کوردستان، ژینگەیەکی دێرینی مرۆڤایەتییە. هەر لە کۆنەوە دانیشتوانی ئەم شارە کوردبوون، هەر چەندە دوژمنان هەوڵیانداوە مۆرکی کوردی لێبکەنەوە. لە دوای ئازادکردنی شەنگال لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە بایەخێکی زۆری پێدراوە، بەتایبەتی لە بواری پەروەردەوە، خوێندنی لێکراوەتە کوردی.

دەڤەری شەنگال بە پیت و فەڕەو بۆ کشتوکاڵ زۆر لەبارو گونجاوەو چەندین بەرهەمی لێدەڕوێت و هەنجیری شەنگال زۆر بەناوبانگە.

شەنگال شوێنی چل مێردە، پەرستگای شەڕەفەدین و هەواری دلێرو مێرخاسانە، قەڵاتی خۆڕاگری و رەسەنە.

واتای وشەکان

وشە		واتا
باکوور	:	ژووری، سەروو
مۆرک	:	هێما
بایەخ	:	گرنگی
دەڤەر	:	ناوچە
دێرین	:	کۆن

راهێنان (١)

ئەم بۆشاییانەی خوارەوە پڕ بکەوە:

١. شەنگال دەکەوێتە باکوری رۆژئاوای ....

٢. .... شەنگال بەناوبانگە

راهێنان (٢)

ئەم وشانە بخەرە رستە:

دابان، من، نەورۆز، ترێ، ئەو

چالاکی (١)

لە دوای ئازادکردنی شەنگال حکومەتی هەرێم چی بۆ خەڵکی شەنگال کردووە؟

چالاکی (٢)

مامۆستای بەڕێز/ نەخشەی هەرێمی کوردستان بێنەو شاری شەنگال و دهۆکی لەسەر دیاربکە.

چالاکی (٣)

شەنگال بکە بەناونیشانی دارشتنێک وە شەش دێری لێ بنووسە.

دابەشـــــکردن

لە دارستانێکی چڕو پڕ شێر پاشایەتی دەکردو گورگێک و ڕێوییەکیش خزمەتیان دەکرد. هەر جارەی کە شێر نێچیرێکی ڕاو بکردایە، سەرەتا خۆی تێری لێدەخوارد، پاشماوەکەش بەگورگ و ڕێوی دەدا. ڕۆژێک شێر نێچیرێکی ڕاوکردو لەبەردەم گورگی داناو پێی وت:

ئەم نێچیرە لەنێوان هەرسێکمان دابەش بکە.

گورگە نێچیرەکەی کردە سێ بەشی وەک یەکەوە، بەشێکی لەبەردەم شێر داناو بەشێکی لەبەردەم ڕێوی و ئەو بەشەکەی دیکەشی بۆ خۆی هێشتەوە.

شێر لەم دابەشکردنە زۆر تورە بوو، تا هێزی تێدابوو، چەپۆکێکی بەسەری گورگەکە کێشا لە جێی خۆی تۆپاندی.. ئەو جا بە ڕێوی گوت:

دە ئەمجارە تۆ ئەم نێچیرە لەنێوان هەردووکمان دابەش بکە، ڕێوی کەلەشی نێچیرەکەی لەبەردەم شێر داناو گوتی:

بفەرموو قوربان...

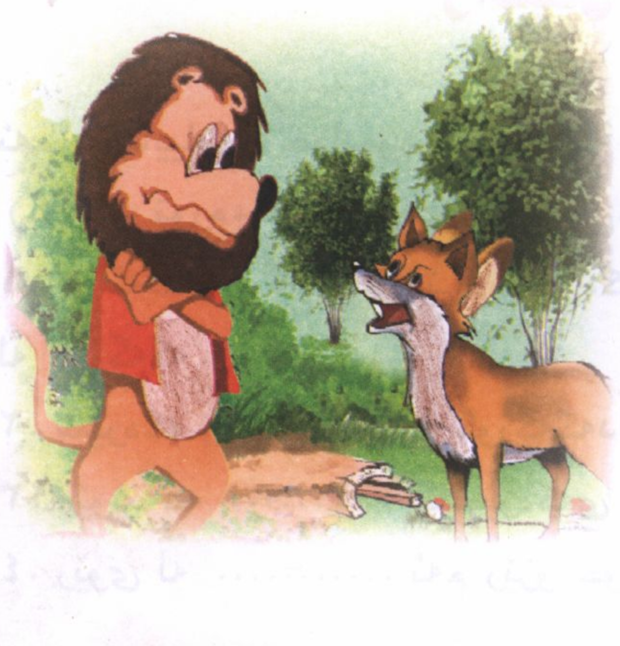

شێر لە ڕێزو حورمەتی

ڕێوی سەری سوڕماو

گوتی: ئەی ڕێوی!

ئەم هەموو ڕێزو

حورمەتە

لەکێ فێربووی؟

ڕێوی وتی:

قوربان، لە گورگ.

واتای وشـــــەکان

وشە	واتا
تۆپاندی	: کوشتی
نێچیر	: راوکراو، ئەوی بەراو، دەستگیردەکرێ
چەپۆک	: دەست بەسەردانان

راهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانەی خوارەوە بدەوە:

١. شێرەکە لەسەر چی لە گورگەکە تووڕەبوو؟

٢. بە چ شێوازێک شێرەکە گورگەکەی تۆپاند؟

٣. دوای دابەشکردنی نێچیرەکە لەلایەن رێوییەکە شێرەکە چی پێ گوت؟

راهێنان (٢)

ئەم بۆشاییانەی خوارەوە بەم وشانە پڕ بکەوە:

(گورگ، تورە، تۆپاندی، چەپۆکێکی، کەلە شی)

١. لە ئەنجامی دابەشکردنی نێچیرەکە شێرەکە زۆر .... بوو لە گورگەکە.

٢. شێرەکە .... لە گورگەکەداو ....

٣. رێوییەکە .... نێچیرەکەی لەبەردەم شێر دانا.

٤. رێوی لە .... ئەم رێزو حورمەتە بوو.

چالاکی (١)

کام لەم گیاندارانەی خوارەوە گۆشت خۆرن:

پڵنگ- مەڕ- پشیلە- چێڵ- سەگ- ڕێوی

چالاکی (٢)

وشە لەگەڵ یەک گونجاوەکان لە هەردوو کۆمەڵە بە هێڵێک بگەینە یەک.

أ	ب
گورگ	دەمیاوێنێت
سەگ	دەلووڕێنێت
شێر	دەقاڕێنێت
پشیلە	دەنەڕێنێت
بزن	دەوەڕێت

هێز لە یەکێتیدایە

ئاشنا وەرە با ئاشنا بین
لە ئاشنا چاکتر هەر وەک برابین
نەت بیستووە برا لە پشت برابێ
مەگەر موقەدەر لەلای خوا بێ
کۆمەڵێ ڕێوی شێر ئەشکێنن
پۆلێ چۆلەکە باز ئەفڕێنن
تەنها پەنجەیەک هیچی پێ ناکرێ
کە کردت بە پێنج کێ بەرگەی ئەگرێ
مشتە کۆڵ ئەبێ و ناو دەم ئەشکێنێ
ڕەگی پەنا گوێی دوژمن ئەپسێنێ
ئێستاش من و تۆ باوەک برابین
وەکو پەروانەو شوعلەو چرابین
تەماع نەکەینە ناموسی یەکتر
بۆ ڕۆحی یەکتر نەبین بە ئاگر

(قانیع)

واتای وشەکان

وشە		واتا
ئاشنا	:	ناسیاو
مشتەکۆڵ	:	مست
ڕەگ	:	دەمار
شوعلە	:	گڕ
موقەدەر	:	چارەنووس

ڕاهێنان (١)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. لەبارەی برایەتییەوە پەندی پێشینان چی دەڵێت؟

٢. شاعیر نموونەی یەکێتی و هێزی کۆمەڵی بەچی و چی هێناوەتەوە؟

٣. ئایا مرۆڤ دەتوانێت بە تەنیاو بەبێ یاریدەی مرۆڤانی دی بژیت؟

ڕاهێنان (٢)

ئەم وشانە بگەینە بە یەک:

پیرە	بازیان
کۆ	قارەمان
دەربەندی	سوور
بەردە	سار
مێرگە	مەگرون

سەربەستی و ئازادی

گوڵە باخێک گوتی: بۆ ئەوەی هەست بە جوانی دیمەنی سروشت بکەین و چاوەکانمان زیاتر بگەشێتەوە، گوڵی ناو باخچەکان دەقرتێنن و دوای بۆنکردنیش فڕێی مـەدەن. چونکە گوڵ ناسکەو بەسەربەستی دەگەشێتەوەو بۆن خۆشتر دەبێت.بولبولێکی خۆش ئاوازیش گوتی: قەفەس لەلام قێزەوەنەو زۆر رقم لێی دەبێتەوە.. ئای کە حەزم لە کەش و هەوای، سەربەستییەو پێم خۆشە بە ئازادی لەم چڵ بفڕم بۆ ئەو چڵ.

پەپولەیەکی باڵ نەخشینیش گوتی: چەند شادمانم و هەست بە خۆشی و کامەرانی دەکەم.. کاتێ دەفڕم لەم گوڵ بۆ ئەو گوڵ. بۆنیان دەکەم. پڕ بەدڵ ماچیان دەکەم.. چونکە ژیانی بێ ئازادی بەهای نییە.

منداڵێک کە باوکی لە رێگای خاک و باوەڕو نیشتماندا شەهید بوبوو.. گوێی لەم قسەو باسانەبوو.. گوتی:

منداڵێکی کوردم.. گەرچی بە تەمەن بچووکم. منیش وەک ئێوە.. دەمـەوێ بە ئـازادی بژیم و بە ئازادیش بیربکەمەوە.. دە وەرن با پێکەوە سرودی ئازادی بۆ گەل و نیشتمان، بڵێینەوەو بە ئاوازەکانمان کوردستان سەر لە نوێ ئاوەدان بکەینەوە.

واتای وشەکان

وشە		واتا
بگەشێتەوە	:	بکرێتەوە، ڕووناکبێتەوە
مەقرتێنن	:	لێی مەکەنەوە
قێزەوەن	:	ناشیرین، نا پەسەند.
بەها	:	نرخ

ڕاهێنان (١)

ئەم بۆشاییانەی خوارەوە بە وشەی گونجاو پڕ بکەوە:

١. گوڵ گوتی: بۆ ئەوەی هەست بەجوانی .... بکەن.

٢. گوڵی باخچەکان .... هەر لە شوێنی خۆیدا .... بکەن.

٣. بولبول دەنگ و .... خۆشە.

٤. پەپوولە گوتی: لەم گوڵ .... بۆ ئەو گوڵ.

راهێنان (٢)

وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەوە:

١. سەربەستی و ئازادی واتای چی دەگەیەنێ؟

٢. بۆچی بولبول رقی لە قەفەزە؟

٣. بۆچی ژیان بێ ئازادی بەهای نییە؟

٤. منداڵی شەهیدەکە چی گوت؟

چالاکی

دووجار ئەم دێرە هۆنراوەی (ئەسیری) شاعیر بنووسەوە:

بێرە کوردستان عەزیزم گەر تۆ سەیرانت دەوێ

بتبەمە قەندیل، ئەگەر گوڵزاری کوێستانت دەوێ

[پێرست]

بابەت	لاپەڕە
پێشەکی	٤
ساڵی نوێی خوێندن	٥
قوتابی ژیر (هۆنراوە)	٨
ئارام	٩
دلڤین و ژینگە	١٣
ڕەوشتی ڕێگاوبان	١٦
کوردستان (هۆنراوە)	١٩
ناوی هەموومان کوردییە	٢١
پەڵە هەورێک	٢٤
وەرزش (هۆنراوە)	٢٧
وردبین	٢٩
داد پەروەری	٣٣
جەژنی دایک	٣٥
کۆمپیوتەر	٣٧
شێخ سەعیدی پیران	٣٩
ژیری کەڵەشێر	٤١
یاسای دارستان	٤٥
وانەیەک بۆ منداڵان (هۆنراوە)	٤٩
بەسەرهاتی مشکان	٥١

لاپەڕە	بابەت
٥٥	هەنگ و گوڵ
٥٧	گۆرانی دەنکە گەنمێک (هۆنراوە)
٥٩	گورگێکی سپڵە
٦١	کۆماری کوردستان
٦٥	باخی گشتی
٦٩	خۆراکی بە سوود
٧٣	جوانی بەهار (هۆنراوە)
٧٥	ئەنفال
٧٩	پیتی چاپ
٨١	وەرزەکانی ساڵ
٨٣	شەنگال
٨٥	دابەشکردن
٨٨	هێز لە یەکێتیدایە (هۆنراوە)
٩١	سەربەستی و ئازادی

تیراژ (١٢٩٠٠٠) دانه   ژمارەی سپاردن (١١٢٨) ساڵی ٢٠٠٨   نرخ (٧٥٠) دینار

چاپی یەکەم   ٢٧٠٨ کوردی   ٢٠٠٨ زایینی

چاپخانەی الاتحاد - لوبنان